ACADEMIA ROMANA.

CATE-VA

MANUSCRIPTE SLAVO-ROMANE

DIN BIBLIOTECA IMPERIALĂ DE LA VIENA

DE

IOANŬ BOGDANŬ.

EXTRASŬ DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMANE
Seria II. — Tom XI.
Memoriile Secţiunei Istorice.

BUCURESTI
TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE
No. 12. — Strada Colţeĭ. — No 12
1889.

CÂTE-VA

MANUSCRIPTE SLAVO-ROMÂNE

DIN

BIBLIOTECA IMPERIALĂ DELA VIENA

DE

IOANŬ BOGDAN.

Şedinţa dela 20 Ianuarie 1889.

Manuscripte *slavo-române* numescŭ acele manuscripte, care sunt scrise *a.)* în limba slavonă — redacţiunile eĭ de maĭ târḑiŭ — *b.)* în una din ţĕrile române. Unŭ terminŭ maĭ potrivitŭ pentru acéstă clasă de manuscripte slavone până acuma n'am pututŭ găsi. Uniĭ din filologiĭ slavĭ le numescŭ *«vlacho-bulgare»*, din pricină că cele maĭ multe dintr'însele representă redacţiunile târḑiĭ bulgărescĭ, alţiĭ maĭ nepotrivitŭ le numescŭ *«moldo-valache»*, alţiĭ în fine le numescŭ curatŭ *«bulgărescĭ»*. Nicĭ unulŭ din aceştĭ terminĭ pe noĭ nu ne póte îndestula. A numi tóte manuscriptele slavone, câte s'aŭ scrisŭ în diferite timpurĭ în ţĕrile nóstre, vlacho-bulgare, este nepotrivitŭ din simplulŭ motivŭ, că nu tóte din aceste manuscripte pórtă caracterele redacţiuneĭ bulgărescĭ. Este adevĕratŭ că cele maĭ vechĭ dintre dînsele sunt bulgărescĭ; deasemenea este incontestabilŭ că cu câtŭ manuscriptele nóstre sunt maĭ vechĭ, cu atât ele sĕ apropie maĭ multŭ de redacţiunile curatŭ bulgare. Dacă amŭ avea manuscripte slavo-române din sec. 12—13, acestea fără îndoială ar fi identice cu cele curatŭ bulgare din acea vreme. Acestŭ faptŭ însă nu ne în-

gădue a adopta terminulŭ vlacho bulgarŭ și pentru cele-lalte manuscripte slavo-române, care nu maĭ presentă redacțiunea curatŭ bulgăréscă. Și cele maĭ multe sunt de acestŭ felŭ. In țĕrile nóstre de vreme aŭ începutŭ a sĕ amesteca redacțiunea bulgară a cărților bisericescĭ — de totŭ curată ea s'a aflatŭ numaĭ în aceste cărțĭ — cu cea sêrbéscă și ruséscă. Acésta sĕ simte încă din secolulŭ 14, în secolulŭ 15 și 16 este unŭ faptŭ împlinitŭ. Pentru a denota tóte aceste redacțiunĭ cu unŭ singurŭ cuvîntŭ, mie mi sĕ pare că terminulŭ «slavo-românŭ» e cu multŭ maĭ potrivitŭ decât celŭ «vlacho-bulgarŭ», cu atât maĭ multŭ că noĭ Româniĭ nu putemŭ întrebuința cuvîntulŭ «vlach» datŭ nouĕ de străinĭ. Terminulŭ «moldovlachŭ», întrebuințatŭ maĭ alesŭ de scriitoriĭ rușĭ în descrierile lorŭ, este lipsitŭ de orĭ-ce temeiŭ, de óre-ce nicĭ odată n'a existatŭ o redacțiune slavonă proprie uneĭ singure provinciĭ române, Moldoveĭ saŭ Munteniеĭ; cu atâtŭ maĭ nepotrivitŭ este astăḑĭ acestŭ terminŭ cu câtŭ nu maĭ există nicĭ Moldova nicĭ Valachia, ci România singură și nedespărțită. Nepotrivirea terminuluĭ «bulgărescŭ» pentru manuscriptele nóstre reese din cele ce am spusŭ până aci.

Intrebuințândŭ terminulŭ «slavo-românŭ», trebue să mărturisimŭ că, de și ni sĕ pare celŭ maĭ bunŭ, elŭ este cu tóte acestea unŭ terminŭ «impropriŭ». Elŭ ar fi «propriŭ» dacă tóte manuscriptele, ce le cuprindemŭ sub acéstă denumire generală, ar purta unŭ caracterŭ pronunțatŭ românescŭ pe lângă celŭ slavonŭ. Acésta sĕ póte susține cu dreptŭ cuvîntŭ numaĭ pentru manuscriptele de totŭ târḑiĭ și maĭ cu sémă pentru cele de cuprinsŭ profanŭ saŭ diplomaticŭ, în care influența limbeĭ române asupra celeĭ slavone este așa de puternică, în câtŭ acéstă din urmă îșĭ schimbă formele și construcția după cea dintêiŭ; pentru manuscriptele maĭ vechĭ, cu deosebire cele de cuprinsŭ bisericescŭ, în care tradițiunea s'a păstratŭ cu maĭ multă putere, nu putemŭ susține acelașĭ lucru. Intr'însele, în adevĕrŭ, sĕ află multe forme necorecte născute parte sub influența limbeĭ române, parte din lipsa de o cunoștință exactă a gramaticeĭ slavone; ele pórtă însă cu tóte acestea unŭ caracterŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ pronunțatŭ bulgărescŭ, rusescŭ saŭ sêrbescŭ. Póte că prin-

tr'unŭ studiŭ maĭ amănunţitŭ alŭ tuturorŭ manuscriptelorŭ nóstre vom afla óre-carĭ criteriĭ maĭ caracteristice pentru o clasificare a lorŭ; deocamdată ne vom mulţămi cu terminul «slavo-românŭ» în lipsă de altulŭ maĭ bunŭ.

Puţinele manuscripte slavo-române, ce sĕ află în biblioteca imperială din Viena, aŭ fostŭ descrise în parte, pe cât ştim noĭ, până acuma în treĭ locurĭ. *Dobrowsky*, întemeetorulŭ slavisticeĭ, a fostŭ celŭ dintâiŭ, care a datŭ o descriere maĭ detailată a manuscriptelorŭ slave cunoscute dînsuluĭ, în întroducerea gramaticeĭ sale. Aci sĕ descriŭ şi douĕ din ale nóstre: Evangelia de la Petru Rareş şi Apostolulŭ luĭ Anastasie Crimcovicĭ (1). Descrierea este esactă, însă fórte pe scurtŭ. *S. Stroev*, în cartea sa asupra manuscriselorŭ slavone aflătóre afară din Rusia (2), a descrisŭ şi manuscrisele nóstre din Viena; descrierea luĭ este însă neexactă, sumară şi afară de acésta plină de greşelĭ. Spre dovadă vom da următórele esemple; In epilogulŭ luĭ Crimcovicĭ elŭ citeşte свꙗтаꙗ i. l. d. свѧтаа; молдавскїꙗ земли i. l. d. молдавскими земли; новасъздана i. l. d. новосъздана, идѣ i. l. d. идеже; în epilogulŭ luĭ Cantacuzino вꙗзꙗлъ i. l. d. вѧзал; вътемъ (ceea ce n'are nicĭ unŭ înţelesŭ) i. l. d. въспет (îndărăt); чадемъ i. l. d. чедемъ etc; în notiţa din ev. Petru Rareş citeşte молбу i. l. d. молбѫ, есь i. l. d. ест etc; în epilogulŭ luĭ Anania citeşte знаи i. l. d. зна, еже i. l. d. ере etc. Tóte aceste schimbă caracterulŭ redacţiuneĭ textuluĭ; din transcrierea luĭ, adese-orĭ curatŭ ruséscă, cititorulŭ nu póte cunósce particularităţile manuscriptelorŭ. O descriere maĭ exactă, cu tóte acestea cu greşelĭ şi necompletă, a datŭ şi *Voskressenskij* (3) evang. luĭ Stefanŭ celŭ M. şi Apostoluluĭ Crimcovicĭ. Descrierea nóstră are asupra celorŭ precedente avantagiulŭ, că cuprinde la unŭ locŭ manuscriptele slavo-române din acea bibliotecă şi lasă prin urmare a sĕ vedé

1) Iosephi Dobrowsky, Institutiones linguae slavicae dialecti veteris, Vindobonae, MDCCCLII (ed. 2), XXIII—XXVII.

(2) Описаніе памятниковъ славянской литературы, хранящих ся въ библіотекахъ Германіи и Франціи, Москва 1841.

(3) Славянскіе рукописи въ заграничныхъ библіотекахъ, Гр. Воскресенскаго, С. Петербургъ. 1882, extrasŭ din сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ.

maĭ uşorŭ particularităţile comune acestorŭ manuscripte; pe lângă acésta ea este maĭ completă şi maĭ exactă de câtŭ cele-lalte. Pentru noĭ Românii ea are unŭ interesŭ deosebitŭ, de óre-ce într'însa sĕ vor găsi câte-va notiţe scrise de ómeniĭ ce aŭ jucatŭ unŭ rolŭ în istoria nóstră, ca Anastasie Crimcovicĭ, marele vornicŭ Cantacuzen şi Alexandru Iliaş, principele Moldoveĭ, asupra căruia — dacă nu ne-am înşelatŭ în combinaţiunile nóstre — psaltirea din 1586 ne dă câte-va notiţe interesante, până acum nebăgate în sémă.

Descrierea am făcut-o ast-felŭ, ca să sĕ pótă folosi de dînsa şi ceĭ ce nu ştiŭ slavonesce, traducêndŭ în note textele slavone. Am datŭ o atenţiune maĭ mare, decâtŭ sĕ dă de obiceiŭ în ast-felŭ de descrierĭ, ornamenticeĭ manuscriptelorŭ, de óre-ce ea este curatŭ românéscă şi dovedesce unŭ sentimentŭ esteticŭ destulŭ de desvoltatŭ la străbuniĭ noştri. Nu este lucru întêmplătorŭ, că maĭ tóte manuscriptele slavo-române sĕ distingŭ prin o bogată ornamentică, câte o dată plină de gustŭ. La noĭ a existatŭ o şcólă paleografică, a căreĭ istorie va trebui făcută, căcĭ într'însa vom găsi urme ale spirituluĭ românescŭ. Dacă iaĭ în mână orĭ-ce descripţie de manuscrise slavone din véculŭ alŭ 15, maĭ alesŭ alŭ 16 şi 17, poţĭ fi sigurŭ că maĭ tóte manuscrisele, ce sĕ distingŭ printr'o bogată şi frumósă ornamentică, sunt de origine românéscă. Nu maĭ multŭ de câtŭ cartea luĭ Stroev, ce descrie vre-o treĭ patru manuscripte slavo-române din München, Paris şi Dresda, ne dovedesce acésta. Sub No. 3, unde sĕ descrie o ev. dela Stefanŭ din München sĕ ḑice: «рукопись принадлежитъ къ самымъ великолѣпнымъ славянскимъ»; sub No. 6 unde sĕ descrie o ev. din Paris: рукопись прѣкрасная; sub No. 35, unde sĕ descrie unŭ manuscrisŭ a luĭ Ioan Damaschin din Dresda: «рукопись ета изящна, полууставъ очень красивъ» şi aşa maĭ departe. Vom vedea cu câtŭ entusiasmŭ descrie Voskressenskij frumseţea apostoluluĭ Crimcovicĭ. Cu atâtŭ maĭ multŭ trebue să atragemŭ noĭ atenţiunea asupra frumseţilorŭ manuscriptelorŭ nóstre, a cărorŭ ornamentică constitue o parte din istoria arteĭ în ţĕrile române.

Pentru ceĭ ce vorŭ aprecia descrierea mea din punctulŭ de vedere

curatŭ filologicŭ, notezŭ aci, că scopulŭ meŭ n'a fostŭ de a da o idee completă de particularităţile redacţiuneĭ slavo-române a manuscriselorŭ cuprinse într'însa: am relevatŭ câte-va dintr'însele; pentru a le releva pe tóte trebue unŭ studiŭ cu multŭ maĭ amănunţitŭ şi maĭ întinsŭ, de câtŭ îlŭ putemŭ face acumŭ.

1, Evangelia de la Stefanŭ celŭ Mare (cod. n. 7).

Manuscriptulŭ e de pergamentŭ grosŭ şi bine lucratŭ, înaltŭ de 33.5 cm. latŭ de 23.5 cm.; în textŭ şi pe la marginĭ liniatŭ; literile sunt scrise pe liniĭ. Are cu totulŭ 258 file: în cele dela începutŭ textulŭ evangelielorŭ cu prefeţele luĭ Teofilactŭ, archiepiscopulŭ Ochrideĭ; de la fila 245—247 aşa numitulŭ mêsjaceslovъ şi la fine indicarea čteniilorŭ s. cetirilorŭ; de notatŭ este că din sfinţiĭ slavonĭ nicĭ unulŭ nu sĕ pomenesce.

Pe fila 121, înlăuntrulŭ uneĭ vignete desemnate numaĭ în aurŭ, sĕ află douĕ figurĭ architectonice în formă de cruce, în care sunt scrise următórele cuvinte: pe cea dintâiŭ

Їѡ стефань воевода гдрь молдавскои землѥ с҃нь Богдана воевод и ктитор

pe a doua

сьтвори сьи тетроеу҃гль сѫ г҃сжде ею марїею и сном Богданом (1).

Pe filą 245 a. sĕ află unŭ epilogŭ într'o frumósă încadratură în care sĕ desemnéză sórele (capŭ încunjuratŭ de raze) şi luna (profilŭ aruncândŭ raze într'o parte), maĭ josŭ stema Moldoveĭ cu unŭ câmpŭ vênătŭ şi verde cuprinḑêndŭ o cruce încunjurată de stele şi cu unŭ altŭ câmpŭ în care sĕ află capulŭ de boŭ cu stea între córne. Epilogulŭ e următorulŭ:

'І҃ѡ стефань воевѡда божїею м҃лтїю г҃спрь землѥ молдавскои с҃нь Богдана воевѡд и х҃свѣхь слѡвесь рачителник егоже ради любве вѫждела и потъщателно дáде и исписа сѣ сьи тетроеу҃гль и҆ ѡкова, и даде его на м҃лбѫ себѣ и г҃сжди своеи марїи, и҆ с҃на ихь богдана, вѫ

1). «Іѡ Stefan vv. domnulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Bogdan vv. şi ctitorŭ, a făcutŭ acestŭ tetroevangelŭ cu dómna sa Maria şi fiulŭ sĕŭ Bogdan.» Aci госпожде ю e greşală în locŭ de госпождею, plslv. госпождеѭ.

с҃тои горѣ въ своеи же ц҃ркви въ монастирь ꙇ҆зоуграфь ꙇ҆деже ес҃ храмь с҃тгѡ и славнаго великомѫченика ꙇ҆ побѣдоносца геѡргїа, в лѣтѡ ѿ създанїа мироу ꙁ҃ і҃ а҃ г҃ска своего лѣта .м҃ѕ. ꙇ҆ на шестое текѫщее м҃сца априлїа к҃г ;

până aci e scrisŭ cu aurŭ, de aci încolo cu cernélă négră :

писаже сѧ рѫкоѫ грѣшнеишаго въ ч҃лцѣхъ филїппа монаха и съпрѡстеваите аще и не подос҃анїю. ѿ б҃а бо всѣ по възможномꙋ. (1)

Manuscriptulŭ este scrisŭ într'o uncială mare și destulŭ de frumósă, părţile ce nu sĕ ţinŭ de textulŭ evangelieĭ într'o uncială ceva maĭ mică și maĭ rotundă, de pildă filele 1-5, 117-119, 187-188 246-258. Vignetele aŭ tóte aceiașĭ formă : un oblongŭ scurtŭ, josŭ deschisŭ. Figurile apostolilorŭ sunt figurile tipice ale secoluluĭ alŭ 16-lea; eĭ ședŭ cetindŭ saŭ scriindŭ într'o odae, într'o biserică saŭ într'o mânăstire. Pentru completare, înșirŭ aci aprópe tóte ornamentele manuscrisuluĭ: f. 1, o vignetă mică; f. 5 b., ev. Mateiŭ; f. 6 a., o vignetă splendidă pe câmpŭ de aurŭ și cu ornamente architecturale, iniţiala K în verde, vînătŭ și roșu deschise ; f. 72 b. ev. Marcu, f. 73 a. vignetă în acelașĭ stilŭ și iniţiala З; f. 120 b. ev. Luca; f. 121 a. vignetă în care sĕ află inscripţia raportată maĭ sus, iniţiala П în aur și culóre vânătă ; f. 189 b. ev. Ión; f. 190 a. vignetă și iniţiala Б; f. 245 a. vigneta finală în forma uneĭ crucĭ saŭ stele. Din acestea a reprodusŭ archeologulŭ rusŭ Stassoff în publicaţia sa : Славянскій и восточный орнаментъ, Petersburg 1887, douĕ vignete, una mare și alta mică și o figură, căreia nu-ĭ găsesc nicĭ un rostŭ, v. pl. 38 nn. 1, 2, 3 din amintita publicaţiune.

Limba codiceluĭ este limba paleoslovenică așa cum sĕ stabilise a-

1). «Iѡ Stefan vv. cu mila luĭ D-zeŭ domnulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ. fiulŭ luĭ Bogdan vv. și iubitorŭ de cuvintele luĭ Cristos, din dragostea către dînsulŭ a doritŭ și s'a silitŭ să sĕ scrie acestŭ tetroevangel și l'a legatŭ și l'a datŭ spre rugăciune pentru sine, pentru dómna sa Maria și fiulŭ sĕŭ Bogdan în sfântulŭ munte în biserica sa proprie în mănăstirea Zugraf, cu hramulŭ sfântuluĭ și mărituluĭ mareluĭ mucenicŭ și biruitorŭ Gheorghe în anulŭ de la facerea lumeĭ 7010 iar alŭ domnieĭ sale anulŭ 46 curgĕtorŭ, luna Aprilie 23; scrisu-s'aŭ cu mâna celuĭ maĭ păcătosŭ între ómenĭ monahulŭ Filip și iertaţĭ dacă nu după tótă cuviinţa; dela D-zeŭ tóte după putinţă (sĕ facŭ).» Notez că cuvintele рачителникъ și потъщателних nu vinŭ în textele curatŭ paleoslovenice; însemnarea lorŭ sĕ vede ușorŭ din radicalele, din care sunt derivate: рачи-ти, по-тъща-ти.

césta în redacțiunile bulgăresci din sec. 14 și 15, cu unele deosebirĭ neesențiale. De oare-ce formele gramaticale sunt în genere fórte exacte, aprópe totŭ ce este de observatŭ cu privire la redacțiunea codiceluĭ privesce maĭ multŭ ortografia decât gramatica luĭ. Unŭ studiŭ amănunțitŭ asupra acestorŭ redacțiunĭ bulgaro-române nu s'a făcutŭ încă și nu sĕ póte face din lipsa de materialŭ publicatŭ. Noĭ vom da în cele următóre câte-va observațiunĭ, ce le am scosŭ din primele 10 capitole ale evangelieĭ luĭ Mateiŭ: acestea vorŭ putea servi maĭ târḑiŭ de materialŭ pentru studiĭ maĭ complete.

Particularitatea cea maĭ obicinuită a textelorŭ bulgare și prin urmare a codiceluĭ nostru este întrebuințarea neexactă a nasalelorŭ ѫ și ѧ din punctulŭ de vedere alŭ limbeĭ paleoslovenice. Iată câte-va exemple de acéstă confusiune: имѧщи i. l. d. имѫщи (partic. dela имати); вънѧтрь, i. l. d. вънѫтрь; de asemenea отидошѫ i. l. d. отидошѧ (aor. 3 pers. plur.) (1). In genere aceste douĕ vocale când staŭ singure sĕ întrebuințéză regulatŭ; confusiunea devine maĭ désă când ele sunt însoțite de jotațiune: ѭ, ѩ. Pricina acestuĭ faptŭ este că aceste texte bulgare saŭ nu cunoscŭ de felŭ iotațiunea saŭ o întrebuințéză rarŭ, punêndŭ în loculŭ eĭ semne diacritice. Exemple: глаголѧщие i. l. d. глаголѫщие = глаголѭщие (nom. plur.); трѣбоуѧ i. l. d. трѣбоуѫ = трѣбоуѭ (pers. I. sing.); de asemenea еѫ i. l. d. еѧ = ieѩ (gen. sing. fem. de la ю (—же)) Exemple pentru întrebuințarea nasalelorŭ fără iotațiune acolo unde paleoslovenica cere iotațiune sunt nenumĕrate. Iată câte-va: своѫ i. l. d. своѭ (acc. sing. dela свой); ар'хиереѧ i. l. d. архиереѩ; велиеѫ i. l. d. велиеѭ (formă paleoslovenică paralelă cu: великоѭ). многѫ i. l. d. многоѭ; похотѭ i. l. d. похотиѭ; тобоѫ i. l. d. тобоѭ; твоѧ i. l. d. твоѩ; гнѣвѧи сѧ i. l. d. гнѣва'ѧи сѧ; своѧ i. l. d. своѩ (acc. plur.); ѿпоущаѫтъ i. l. d. отъпоущаѭтъ și nenumĕrate altele.

In gen. fem. alŭ participiilorŭ active presente forma definită sĕ află desŭ ѫѧ i. l. d. ѧѩ: ивлъшѫѧ сѧ ѕвѣзды = ивльшаѩ сѧ звѣзды.

O altă particularitate a codiceluĭ nostru este confundarea semi-

(1) Adaogă ѧзыкми i. l. d. ѫзыкми de la ѫзыкъ; în altŭ locŭ ѧзыка i. l. d. ѫзыка.

vocalelorŭ saŭ maĭ bine vocalelorŭ întunecóse ъ şi ь, lăsarea lorŭ afară în multe casurĭ şi schimbările ce trebuiaŭ să urmeze după acéstă omisiune.

ъ=ь în: крінь i. l. d. кринъ, мнωгь (nom. sing.=мъногъ), азь, пїемь=пиемъ, стьгнахь şi стъгнахь vinŭ una lângă alta, знахь i. l. d. знахъ (aor. dela зна-ти), снъмирихь i. l. d. съньмирихъ şi multe altele.

ь=ъ în: ръци i. l. d. рьци (imperativŭ de la рещи), тъмѣ i. l. d. тьмѣ, дънїе i. l. d. дьние, іавлъшжа, въсѣкж, снъмире. Din aceste şi din cele următóre sĕ vede că copistulŭ n'avea conştiinţă de deosebirea primordială între aceste douĕ sunete, faptŭ ce sĕ observă în cele maĭ vechĭ texte paleoslovenice maĭ alesŭ în cele din epoca postciriliană.

ъ sĕ omite între consonante şi la sfêrşitulŭ cuvintelorŭ: Іωсиф= Іωсифъ, бывши=бывъши, книжникы=кънижьникы, скровища=съкровища, мнози=мънози, азыми=жзъкыми etc.

ь sĕ omite tot aşa правдж=правьдж, снмирихь=съньмирихъ, изми=изьми, начнеть=начьнеть, что=чьто, болши=больши etc.

ъ şi ь sĕ maĭ omitŭ când staŭ la finea cuvîntuluĭ, iar cuvîntulŭ următorŭ începe cu consonantă; în acestŭ casŭ sĕ întîmplă şi asimilaţiune. Exemple: стобож=съ тобоіж, истебе=изъ тебе şi altele; pentru casul întâiŭ citămŭ: въставже=въставъ же, Іωсифже= Іωсифъ же, Ѡпоуіражтти са грѣси=отъпоуіраіжтъ ти са грѣси, ползевалса еси=ползевалъ са еси. In «tatălŭ nostru» отьче sĕ scrie ωче iar къде dă где.

е modernŭ în locŭ de ь vechiŭ sĕ află rarŭ; în cele 10 capitole am constatatŭ patru exemple: пръвѣнець=пръвѣньць, оумершоу= оумьръшоу, темно=тьмъно; îndată după dênsulŭ sĕ află însă тъма; двери=двьри, скрежеть=скрьжьтъ; вепль sĕ află în locŭ de въпль. In tóte aceste casurĭ е este accentuatŭ în textŭ: оумéршоу, прьвѣнéць ş. c.

Iotaţiunea lipsesce nu numaĭ la nasale, ci şi la cele-lalte vocale a.) е: емоу=іемоу, его=іего, твоеа=твоіеіа, рождьшее въ неи= рождьшеіе въ ніеи; deaceea cuvintele ce în textele vechĭ paleoslovenice

sĕ termină în нїє aci sĕ termină în іє : ц҃срєвїє, поморїє; ş. c. b.) ѧ: полсь = поюсъ, оусиїань=оусиникнъ, іоудєа = иїодєю, оувоа сѧ = оувою сѧ, твоа=твою; cuvintele în ню aŭ їа : камєнїа=камєнию ş. c. Neîntrebuinţândŭ iotaţiunea, acéstă clasă de manuscripte aŭ saŭ а curatŭ saŭ ѣ în locŭ de ю. Acesta este unŭ vechiŭ caracterŭ alŭ monumentelorŭ paleoslovenice (cirilice şi glagolitice), care a trecutŭ în redacţiunile bulgare aşa numite mijlociĭ (Mittelbulgarische Denkmäler) şi de aci în redacţiunile nóstre. Ast-felŭ avemŭ în codexulŭ nostru ѣ tot-deauna la gen. sing. alŭ masculinelorŭ in-jo (jь, ь) : ц҃рѣ = цѣсарю іи҃лѣ = издраилю ; ѣ la nom. sing. al femeninelorŭ in-ja, precum : зємлѣ закоулишѣ и зємлѣ нєфдалимлѣ пѫть морѣ = зємлю ş. c. волѣ = волю ş. a. m. d. Totŭ ѣ sĕ află la nom. plur. neutru alŭ pronumeluĭ вьсь : сїа въсѣ în locŭ de forma maĭ corectă: си вьсѣ saŭ вьсю. Odată am întâlnitŭ forma neexactă a gen. sing. Іорданѣ în locŭ de Іордана ; póte să fie o confusiune cu locativulŭ ; totŭ la acestŭ cuvîntŭ am întâlnitŭ locat. Іωрдани (въ Іωрдани), formă neexactă în locŭ de Іорданѣ. Printr'o confusiune a luĭ а iotatŭ şi neiotatŭ s'ar putea explica şi forma neexactă въсѣ Іоудєа = вьса июдєю ; acésta cu atâtŭ maĭ multŭ că manuscrisulŭ cunósce şi pe а cu iotaţie : ю. Acesta l'am găsitŭ în cele 10 capitole de doĕ orĭ la verbulŭ ѣмъ saŭ іамъ : în pers. 1 plur. іамы şi pers. 2 plur. іастє (іамы este forma paralelă luĭ іамъ) ; în monumentele curatŭ paleoslovenice maĭ tot-deauna ѣмъ ѣстє. Probabilŭ că acéstă ortografie a luĭ ѣмъ cu ю sĕ găsesce de maĭ multe orĭ în restulŭ manuscriptuluĭ. In acelaş chipŭ se întrebuinţéză acest modŭ de scriere în Savvina Kniga (ed. Sreznevskij), Дрєвніє славясксіє памятники юсоваго письма, 1868 p. 17 şi alte monumente paleoslovenice.

є în locŭ de ѧ vechiŭ sĕ află în următórele exemple: 3 pers. pl. aor. : ти (i. l. d. тии) оутѣшєт сѧ, привєдошє, etc., partic. pres. act. лєжєщѫ (de ordinarŭ лєжѧщѫ in codex zograph. лєжѧщѫ Mateiŭ, c. VIII), gen. sing. a temelorŭ în ja : одєждє (нє д҃ша ли болши єсть пищтѧ и тѣло одєждє). ѧ în locŭ de є în изшѧдь citatŭ la Vosskr. aci є=ь : изшьдь—изшєдь—изшѧдь.

є în locŭ de и vine în următórele cuvinte: partic. trecut: рождєн сѧ i. l. d. рождин сѧ (гдє є҃с рождєн сѧ ц҃рь) şi în comparativulŭ вєлєи i. l. d. вєлии (cod. zogr. вєлиї) = вєликъїи.

Inăsprirea luĭ и în ы am găsit'o numaĭ o dată în cele ḑece capitole: изыдєть i. l. d. изидєть. Dacă s'ar găsi maĭ desŭ acéstă schimbare, ar dovedi o influenţă ruséscă.

ы sĕ află tot deauna în locŭ de maĭ vechiulŭ ъі. Ast-felŭ: пророкы instrum. plur. правы acc. plur. враты instr. plur. грѣшникы idd. tot aşa la adjectivele definite: самарѣнскыи, различными în locŭ de forma maĭ veche различнъіими, instr. plur.; tot aşa în trupine: ѵыштник.

є alternează câte-odată cu ѣ: сєбє şi тєбє dela gen. se confundă cu сєбѣ şi тєбѣ dela loc., faptŭ ce sĕ constată şi în unele ms. rusescĭ din sec. 12. с҃нwвѣ б҃жїи = съіновє божии; de la comparat. оунии vine şi оунє şi оунѣє, la imperativŭ se întrebuinţéză tot-deauna ѣ: бѫдѣтє etc.

ъ cu labialele л, р sĕ află regulatŭ după labiale: исплънити, искрънѣго (şi искрьнѣго) пръвѣнєць, мрътьвцѧ (greşală de copistŭ i. l. d. мрътвьцѧ). ъ înainte de л sĕ lasă câte odată afară: злъ г҃лъ i. l. d. зълъ г(лаго)лъ.

ѣ alternézā cu а în cuvintele: трѣва — трава, само — сѣмо (adv. huc).

Formele gramaticale ale textuluĭ sunt formele corecte ale limbeĭ paleoslovene, sĕ înţelege cu variantele ce le presentă chiar cele maĭ vechĭ texte scrise în ţĕrile slave. A face unŭ studiŭ detaĭlatŭ asupra acestora nu putemŭ, de óre-ce materialulŭ din care amŭ scosŭ observările de până acuma este prea neînsemnatŭ ca să putemŭ face deducerĭ sigure asupra întregeĭ gramaticĭ a manuscriptuluĭ. In codexulŭ nostru sĕ găsescŭ însă şi forme neexacte din punctulŭ de vedere alŭ limbeĭ paleoslovenice: acestea sunt însă fórte puţine şi neînsemnate. Afară de cele citate maĭ susŭ sĕ găsesce de pildă nom. pl. фарисєє i. l. d. фарисѣи M. saŭ—єи Z, (1) şi altele de acestŭ felŭ, ce în parte sĕ potŭ explica ca particula-

(1) M=codex Marianus, Z=codex zographensis, ambele ediţate de prof. V. Jagić.

rităţi ortografice. Forme nepaleoslovenice, cât putemŭ judeca din extrasele ce le avemŭ înaintea ochilorŭ, nu sĕ află în codexulŭ nostru (1).

Cât privesce *redacţiunea textuluĭ evangelielorŭ*, ea sĕ apropie maĭ multŭ de cea cirilică decât de cea glagolitică (2). In totŭ casulŭ ea nu presentă versiunea originală a traducereĭ paleoslovenice. Astŭ felŭ în textulŭ nostru sĕ găsesce: нзмн є i. l. d. ıстѫкнн є din cod. zogr. оунѣє i. l. d. добрѣє zogr. искрънѣго i. l. d. подроуга zogr. крінь i. l. d. цвѣтъ zogr. мытари i. l. d. мъздоімьци zogr. şi aşa maĭ departe. O părere maĭ precisă asupra raportuluĭ în care sĕ află redacţiunea nóstră cu cele maĭ vechĭ paleoslovenice sĕ póte da numaĭ în urma uneĭ studiărĭ a întreguluĭ codex în comparaţie cu tóte cele-lalte paleoslovenice. Din acestŭ studiŭ sĕ vorŭ putea face şi conclusiunĭ asupra căilorŭ pe care s'aŭ introdusŭ la noĭ cărţile bisericeştĭ slavone: un studiŭ pe care nimenea nu l'a începutŭ până acum.

Pentru a completa descrierea atragemŭ atenţiunea asupra câtor-va particularităţĭ paleografice, ce sĕ găsescŭ şi în alte manuscripte din sec. 15. Textulŭ întregŭ e scrisŭ cu uncială mare; litere micĭ (tot-deauna unciale) sĕ află numaĭ în corecturile intercalate în textŭ şi sub title. Manuscrisulŭ are tóte accentele ce s'aŭ introdusŭ prin sec. 13 şi 14 în scrierea slavă: ', `, ``, spirite şi spirite cu accente pe vocale, maĭ alesŭ la începutulŭ cuvintelorŭ: ', '', unŭ semnŭ ca accentulŭ circumflexŭ pe vocalele lungĭ şi pe nasale: ^. Interesantŭ este că totŭ acestŭ semnŭ se întrebuinţéză pentru a însemna că consonantă saŭ vocala este móle: o particularitate a celorŭ maĭ vechĭ texte şi cirilice şi glagolitice. Exemple: ѿ поущаӂтъ, земл̂е, фарисêе. і alternéză cu и: оувіеши şi оувиеть unulŭ lângă altulŭ, сѫдїи, марїи etc. ѕ sĕ află maĭ alesŭ când derivă

1). Маріам i. l. d. Маріѩ (gen. şi acc.) pe marginea fileĭ întâia este unŭ adausŭ alŭ unuĭ copistŭ posteriorŭ: acéstă formă Маріамъ sĕ află în cărţile bisericescĭ moderne ale Ruşilorŭ. In textulŭ evreescŭ şi în unele grecescĭ sĕ află de asemenea Mariam.

2). Când ḑicŭ glagolitică înţelegŭ redacţiunea paleoslovenică originară, ce sĕ află maĭ alesŭ în manuscriptele glagolitice. Cele cirilice din acéstă familie sunt cu multŭ maĭ neînsemnate ca cuprinsŭ şi numĕrŭ.

din г: мнози, слоуѕѣ; sĕ află însă şi la începutulŭ cuvintelorŭ: ѕѣло, ѕвѣздѫ etc. з bulgărescŭ, cu unŭ cârligŭ în drépta ȝ sĕ află maĭ rarŭ: ѧзѫ; Voskressenskij citéză şi дроуꙁїи, полꙁевалсѧ, стѫꙁати сѧ, крѫꙁи сѧ. ȣ sĕ găsesce în textŭ fórte rarŭ, la finea şiruluĭ sĕ întrebuinţéză pentru lipsa de spaţiŭ; totŭ aşa sĕ întrebuinţéză şi і la finea şiruluĭ: приложити despărţindu-se în douĕ şire într'unulŭ sĕ scrie приложі —, în alŭ doilea — ти : idd. можешї, вѫзмї etc. Fórte rarŭ sĕ întrebuinţéză ȣ la începutulŭ cuvintelorŭ: în singurulŭ casŭ ce vine în cele dintâiŭ ḑece capitole pare a sĕ fi pusŭ din pricină că înaintea luĭ sĕ află оу (къ немоу ȣченици).

Ligaturile sunt rare şi simple, н sub titlă ia forma ꙁ : моꙁ. Sub titlă şi la marginea şiruluĭ sĕ întrebuinţéză şi о mic: так҇о ,пр҇о-ркѡмь. Acestŭ modŭ de prescurtare e fórte iubitŭ: нареⷱшн = наречешн, прѣдѣ҇хь = прѣдѣлѣхь, по҇вно = подобно ş. c. Câte-odată găsimŭ Т cursivŭ şi înaltŭ înlăuntrulŭ şiruluĭ; la margine maĭ desŭ; analogŭ este Ѣ înaltŭ la margine. а şi alte litere cursive vinŭ de asemenea la finea şirelorŭ saŭ josŭ la margine. In părţile ce nu sĕ ţinŭ de textulŭ evangelieĭ (predisloviile şi meseceslovulŭ) tóte aceste abaterĭ dela unciala pură sunt maĭ dese. Unele particularităţĭ, maĭ multŭ jucăriĭ, cum sunt ʘ, ꚙ, ⊙ le trecemŭ cu vederea.

2. Psaltirea luĭ Alexandru Iliaşŭ. (cod. No. 72).

Manuscriptŭ de hârtie în 4° micŭ, scrisŭ la 1586 pentru Alexandru Iliaşŭ, principele Moldoveĭ, de Pancratius Holtzschuch : «Illustrissimo Principi ac Dno Dno Elie Alexandro, Principi Moldaviae, scripsit Pancratius Holtzschuch, d. v. D. et p'positurae Bambergensis generalis p'fectus et advocatus, XXVII Iulii MDLXXXVI» (scórţa dela începutulŭ ms.). Pe aceiaşĭ pagină sĕ află următórele însemnărĭ în slavonesce, după tóte probabilităţile făcute de însuşĭ principele Alexandru : întâia :

«Кто еѫ писаль ілиіашь алеⷯадрȣ воивоⷣь мольдавеи немацкае змлѧ» = Cine a scris-o? Iliaş Alixandru voevodulŭ Moldoveĭ (în) ţéra nemţască.

Cele-lalte sunt încercărĭ de a scrie data anilorŭ 1595 şi 1598 în slavonesce: тисѧщь пеци сот девеци десѧт лѣт и пет маю силминацет д҆не (= 1595 17 Maĭ). Pe faţa a doua sĕ află altă dată: тисѧщ пети сот девет десѧт ѿсми лѣт месица гинакарь шести д҆ени доцларь» (1598 6 Ianuarie). Ce însémnă aci доцларь? (scrisŭ într'unŭ singurŭ cuvîntŭ). Dacă amŭ despărţi cuvîntulŭ în douĕ: до цларь l'amŭ puté traduce : lângă Ştiria. (1) Provincia acésta sĕ numesce în dialectulŭ sloveanŭ modernŭ «štajer», în nemţesce Steier-mark. Acéstă explicare ne-arŭ îngădui să deducemŭ că principele Alexandru Iliaşŭ sĕ afla pe la 1598 în Ştiria séŭ aprópe de Ştiria, cu atât maĭ mult că Bambergul, unde funcţiona acelŭ Pancratius Hotzschuch, cunoscutulŭ oraşŭ din Bavaria, nu e departe de Ştiria. In ce legăturĭ s'a aflatŭ principele nostru cu acestŭ advocatŭ n'amŭ pututŭ afla. Familia Holtzschuher este o familie istorică în Bavaria. Originară din Nürnberg ea jócă unŭ rolŭ istoricŭ începêndŭ din sec. 12 până în alŭ 17-lea. In sec. 16—17 mulţĭ din Holzschuherianĭ sĕ aflaŭ în serviciile regilorŭ ungurĭ, polonĭ şi în Liflanda. V. Universallexikon ed. Zidler, Halle, 1735 ad v. Holzschuher. E posibilŭ ca Alexandru Iliaş, născutŭ din Iliaş fiulŭ luĭ Petru Rareş la Rhodos şi crescutŭ în Turcia, să fi făcutŭ prin Orientŭ cunoscinţa aceluĭ Holtzschuher. La 1595 şi 1598 elŭ putea să pórte titlulŭ de principe alŭ Moldoveĭ, ca urmaşŭ alŭ unuĭ principe Moldoveanŭ; în realitate elŭ a fostŭ numitŭ Domnŭ în Moldova pentru prima óră în anulŭ 1620, după ce fusese mazîlitŭ din Valachia la 1616. Hurmuzachi, IV. 2. p. 387 20 Aug. 1620. Pretenţiunĭ la tronulŭ Moldoveĭ elŭ avea însă cu multŭ înainte de 1620; pe timpulŭ luĭ Aronŭ Vodă din Moldova elŭ intriga la mazilirea acestuia, de aceea şi fu arestatŭ, după dorinţa luĭ Aronŭ, la Maĭ 1594 în Viena de cătră archiducele Mateiŭ. (Hurmuzaki, III. 192.) Pe la 1595 şi 1598 elŭ sĕ putea afla fórte bine prin «ţara nemţéscă» şi chiar în

(1) Explicarea acésta presupune o întrebuinţare greşită a prep до ce însamnă «până la» şi cere după sine gen. nu acc. O ast-felŭ de greşală o putea face unŭ Românŭ, ce nu ştia bine slavonesce, maĭ alesŭ că до în unele limbĭ slavice (cehă, polonă, sorabă şi malorosiană) sĕ 'ntrebuinţéză în sensulŭ luĭ въ cu acc. Cf. Miklosich, Vergl. Gram. IV p. 396 şi 622 (ed. 2 Wien 1883).

Stiria, nu departe de capitala Austrieĭ. După tóte acestea ni sĕ pare că nu este nicĭ unŭ motivŭ a ne îndoi de originalitatea manuscriptuluĭ nostru, cum face fără nicĭ unŭ temeiŭ Stroev, p. 48, credêndŭ că codexulŭ din Viena nu este decât o copie din acestŭ secolŭ a originaluluĭ din 1586. E de neexplicatŭ cum a pututŭ să ajungă dênsulă la acestŭ resultatŭ.

Din scrisóre sĕ vede că celŭ ce a scrisŭ codexulŭ nu era dedatŭ cu alfabetulŭ slavonŭ, căcì la începutŭ literele aŭ unŭ caracterŭ cu totulŭ neobicĭnuitŭ pe acea vreme în ţĕrile nóstre. Mâna scriitoruluĭ sĕ deslégă aşa ḑicêndŭ încetŭ cu încetulŭ, aşa că filele dinspre sfêrşitŭ sunt scrise maĭ bine şi maĭ fără sfială. Pe conta acesteĭ lipse de exerciţiŭ a copiatoruluĭ aşŭ fi aplicatŭ a pune deasa întrebuinţare a luĭ ѧ în locŭ de ѫ în primele file ale acestuĭ codex, precum şi alte particularităţĭ ale luĭ. Filele sunt liniate ; literile însă sĕ află parte deasupra, parte de desuptulŭ liniilorŭ

Psaltirea sĕ închee cu psalmulŭ 150 (fol. 149) ; după elŭ urméză пѣс҃ моѵ҆сеωва вꙿ ӥсхꙿод (fol. 150—152) şi пѣс҃ мо҃ѵсеωва ѿ втоωм законѣ (fl 155—159) ; după acestea notiţe de cuprinsŭ religiosŭ (rugăciunĭ, poruncile etc.) într'o limbă slavonă amestecată cu elemente malorusiene (заповид, приповидати, грихе, тило, ȣфаю etc.); aceste parŭ a fi scrise de Iliaşŭ, căcĭ ductulŭ lorŭ sémănă în câtŭ-va cu însemnările de pe scórţa cărţiĭ, relatate maĭ sus.

Cernéla e négră, roşie şi verde. Cuvintele господь, богь, царь etc. şi formaţiunile lorŭ adjectivale sunt scrise în textulŭ negru cu verde, în textulŭ verde cu roşu. Iniţialele şi vignetele frumóse. Sĕ găsescŭ şi elemente zoomorfice într'ênsele. Particularităţile maĭ însemnate ale redacţiuneĭ sunt următórele: ea sĕ 'mparte maĭ întâiŭ în două: până la fila 36 obicĭnuita redacţie bulgară e amestecată cu multe elemente rusescĭ, dela fila 36 încolo ea este maĭ curatŭ bulgară.

ѫ şi ѧ sĕ confundă aci maĭ desŭ decât în ev. dela Stefanŭ: ωт ѧзыка въ ѫзыкъ 92 a. потекошѫ şi потекошѧ unulŭ lângă altulŭ 93 b. телца ѫдѫщаго трѣбѫ 96 b. şi поѧдошѧ въсѣкѫ трѣвѫ 93 b. нѧ = нѫ, plslv. нъ, sed, passim, моеѫ = моеѧ plsl. моеѩ gen. sing.

fem. ps. 70; мѫжь, габитель, пѧть și altele de felulŭ acesta cadŭ, cum amŭ spusŭ, în parte pe sama lipseĭ de esercițiŭ a copiatoruluĭ.

ѭ și ѩ lipsescŭ; în loculŭ lorŭ sĕ întrebuințéză saŭ ѫ și ѧ simple ca în cele-lalte redacțiĭ bulgărescĭ saŭ reflexele lorŭ din redacțiunile rusescĭ: оу i. l. d. ѫ, ꙗ i. l. d. ѧ. Exemple: ꙗдошѧ 60 b. și ꙗшѧ 61 a. i. l. d. ѩшѧ plslv. ѩшѧ, ꙗзыком 7 a. ꙗзыцѣх 32 a. ș. c. соуд și сѫдит, 6 a. живоущемоу, ibid. роукѹ 28 a. ороужїе 6 a. дшѹ 8 a. ș. c. оу i. l. d. ѫ sĕ află maĭ cu sémă în partea întâiŭ a psaltireĭ. Identificându-sĕ оу cu ѫ în mintea scriitoruluĭ elŭ pune și ѫ în locŭ de оу acolo unde nu trebue: сѫетѫ i. l. d. соуетѫ 142 b. Totŭ sub influența redacțiuneĭ rusescĭ ѧ după asibilate dă а: ѿ начатко i. l. d, ѿ начѧтъка 62 a. знаа и оуслыша =знаѩ (знаѧ—знаꙗ—знаа) и оуслышѧ; дша нашѧ în nom. sing. i. l. d. дша наша este o analogie cu сѫетѫ de maĭ sus. а=ѧ sĕ află desŭ în a 3 pers. plur. aor. нарекоша 35 b. etc. Luĭ ѭ îĭ corĕspunde ю, și acestŭ ю sĕ scrie câte odată și când vine dupĕ asibilată (în locŭ de оу): дшю мою 9. 6. дшоу мою 28 a. i. l. d. дшѫ моѭ acc. sing. движющε сѧ 102 b. i. l. d. движѫщεсѧ. Exemple ca доушѭ, движѭщε sĕ găsescŭ în cele maĭ vechĭ monumente ale limbeĭ paleoslovenice: în cod. zogr. assem. sav. knig. euchоlog. Geitler; în codexulŭ nostru ni sĕ pare însă a fi maĭ curîndŭ o influență rusésсă decât o tradiție veche. Celŭ puținŭ în ev. dela Stef. M. cu unŭ secolŭ aproape maĭ veche, nu am găsitŭ ast-felŭ de forme. Unŭ exemplu de жд cu jotațiune n'amŭ întâlnitŭ, cum sĕ află de pildă în ev. zogr. Ioan 4. 13: въждѩждетъ. Exemple de ѫ, ѧ=ѭ, ѩ sĕ găsescŭ fórte multe, maĭ alesŭ în participiĭ, unde vine și ѧ în locŭ de ѭ: глаголѧщих 103 a. аз же възвеселѧ сѧ 91 b. = глаголѭщих, възвеселѭ сѧ (1).

ъ i. l. d. ь și ь i. l. d. ъ este unŭ faptŭ obicĭnuitŭ; ъ=ь sĕ întâlnesce desŭ și la adj. în ль, unde de altmintrelea vine maĭ rarŭ: ꙗковлъ etc. După л și р vine regulatŭ ъ: кръвїи 137 a. длъго 143 a. грътани 134 b. чрълмнοε 133 a. etc.

1) ꙗ sĕ află în unele cuvinte la începutulŭ lorŭ: ꙗвити, ꙗко, ꙗкωкь și alte câte-va.

ъ în locŭ de о (cum se află și în documentele rusescĭ începêndŭ din sec. 13) întâlnimŭ în cuvintele: правъсти 111 b. благовълениих 139 a. благовълени 95 b.

ы i. l. d. и și и i. l. d. ы: постыгнеть ps. 7, сыржты 7 b. = постигнеть, сироты (în acestŭ din urmă cuvîntŭ e curiosŭ ж i. l. d. о); донинѣ = доньінѣ ps. 70 de maĭ multe orĭ. ы în locŭ de и e influență ruséscă.

є în locŭ de ѧ vechiŭ sĕ află în: єзыцѣх 101 a. ș. a.; ѧ în locŭ de є maĭ rarŭ: мѧнє=мєнє 104 a. Pe aceiașĭ pagină sĕ află ambele forme.

ѣ în locŭ de ѧ în: вєсєлѣщє сѧ 127 a. сѣдє și сѧдє ps. 1, вьсѣкь și въсѧкь ps. 7. etc.

и în locŭ de ѧ în: исходищих ps. 1. de câte-va orĭ sĕ găsesce de la доуша acc. доуши i. l. d. доушѧ, 104 b. б҃жє с҃псє д҃ши раба твоиго, ps. 7 și în alte câte-va locurĭ.

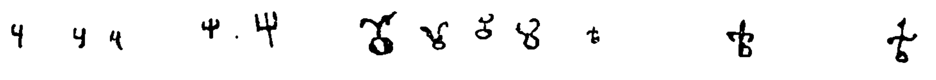
є neaccentuatŭ trece câte odată în и: защититиль ps. 70. твоиго ps. 7. помєлоуи ps. 1. și помилои 69 a. i. l. d. помилоуи sunt greșelĭ de scrisŭ. Isolate sunt casurile: призꙋвꙋ = призовж 135 a. și дєщєрє = дъщєрє 34 b. Odată amŭ întâlnitŭ ѣ i. l. d. и în prepoșiția при: прѣ исходищих вод, ps. 1. deasemenea нѣ i. l. d нж, plsl. нъ ps. 1. (нж confundatŭ cu нѧ, нѧ cu нѣ).

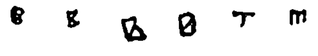
Formele gramaticale sunt paleoslovenice, nu însă așa de curate ca în evangelia de la Stefan M. Găsimŭ multe forme archaice ca ноуждаахж сѧ 28 a. клєкєтаахж 112 b. ș. c., întrebuințarea regulată a dualuluĭ, a tuturorŭ participiilorŭ paleoslovenice, etc.; sĕ găsescŭ însă și forme neregulate saŭ nouĕ, póte chiar unele sub influența limbeĭ românescĭ. Așa de pildă 105 a. спасє доуша раба твоєго, unde доуша stă la nomin. în loc de доушѧ la acc. Aci póte să sĕ explice însă și prin confundarea luĭ ѧ cu а ca în casurĭ analoge cu потєкоша, рєкоша etc. Eŭ așŭ explica-o maĭ curêndŭ ca o formă neexactă de óre-ce în alte locurĭ avemŭ доушѧ și доуши. 105 b. vine: въ домꙋ єго i. l. de locativ. въ домѣ єго. 127 b: съзиждєть домꙋ i. l. d. acc. домъ 91 a. животнаамаа dat. dual. în l. d. животнъ·нма; твома 104 a. este o contracțiune din твоима. Aceste

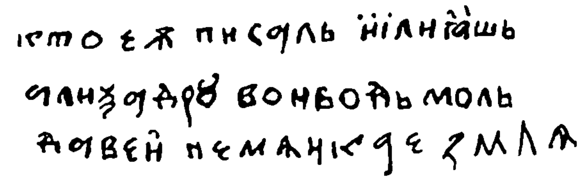
din urmă forme sunt intrate în textulŭ nostru sub influenţa redacţiunilorŭ rusescĭ.

Particularităţile paleografice ale acestuĭ codex sunt aprópe tóte aceleaşĭ ca în evang. Stef. Şi aci avem ȣ lângă оу, ї lângă и; їе=иїе şi ие (людие, людїе şi chiarŭ люде 67 a.), ѕ = з etc. Asupra douorŭ particularităţĭ merită să ne oprimŭ puţinŭ. Intâia: nefiindŭ jotaţiune, pentru acésta sĕ întrebuinţéză diferite semne, ce sĕ punŭ deasupra vocalelorŭ pronunţate cu jotaţiune. Celŭ maĭ obicĭnuitŭ semnŭ este ‘ saŭ ’, maĭ rarŭ vine ˘. Exemple: въздвизаа̂и 106 b. ’егда 56. scrisŭ şi е’гда, свое’го 7 a. твое’ж 50 b. е‘си 51 a. мое‘ж 51 a. е’го 106 a. еж‘ 89 b. полагаѧ‘и ibid. заа‘ецемь i. l. d. заiѧцемь (заѧцемь—заıацемь—заацемь şi cu semnulŭ ‘ : заа‘цемь, 90 b.) своеӑ i. l. d. своıеıѧ etc. A doua particularitate este întrebuinţarea désă a semnuluĭ ’ în loculŭ vocalelorŭ întunecate ъ şi ь. Intrebuinţarea acestuĭ semnŭ a fostŭ în parte causa dispariţiuneĭ totale a semivocalelorŭ de la finea cuvintelorŭ: copiştiĭ neobservîndu-lŭ totdeauna, maĭ alesŭ că sĕ punea deasupra linieĭ, aŭ începutŭ să-lŭ lase afară, astfelŭ că în manuscriptele de totŭ târḑiĭ ъ saŭ ь sĕ află rarŭ la finea cuvintelorŭ. Exemple: матер’ства 51 b. к’то ibid. ѩвил’ми еси ibid. живил’мѧ еси ibid. totŭ acolo sĕ află însă şi: оумнωжиль, оутѣшиль, вельл’ѣпотж 89 b. etc.

Din formele unorŭ litere putemŭ deduce fără nicĭ o îndoială că manuscrisulŭ după care s’a copiatŭ exemplarulŭ nostru a trebuitŭ să fie cu multŭ maĭ vechiŭ, poate chiar din sec. 14. Literele ц, щ aŭ uneorĭ cele maĭ vechĭ forme cirilice: cea dintăiŭ cu linia a doua verticală, dréptă şi scurtă aşa că deabea trece peste linie în josŭ, a doua cu linia verticală din mijlocŭ deasemenea scurtă, tot aşa ȣ, ѣ şi в aŭ forme maĭ vechĭ şi maĭ noue:

3. *Evangelie de la Petru Rareşŭ (cod. n. 2).*

Manuscriptŭ de hârtie lucie şi grósă, numită de unii hârtie turcéscă; înaltŭ de 41 cm. latŭ 27.5 cm. Unciala mare, dar elegantă. Ornamentaţia frumósă. Pe fila 1 o vignetă lungă şi închisă, în aurŭ, verde şi roşiu; în lăuntru ornamente architecturale: cercurĭ ce sĕ întreţesŭ; fila 36 o vignetă mică, f. 70 una mare cuadrată în acelaşĭ stilŭ şi iniţiala **К**; ff. 98 b. 101 a. 267 a. 165 a. vignete şi chipurile Apostolilorŭ; cele d'întâiŭ represintă maĭ tóte o cruce maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ ascunsă sub ornamente. Culorile nu sunt frumóse; ele sunt în felulŭ celorŭ serbo-bulgare din sec. 15—16. f. 164 b. conţine următórele într'o uncială maĭ măruntă:

изволенїем ѿ҃ца и҆ поспѣшенїем с҃на и съвръшенїем с҃тго д҃ха. се азь владкы моѥго ї҃г х҃а ıѡ петръ воевода бж҃їею милостїю гспдръ земли молдавскои желанїем въждел҃ѣ и раждег сѧ бж҃ствеными любве и҆зволи и҆списати сїи тетроевангел и ѡкова его и даде его въ м҃лбѫ себе въ монастир ѯиропотамскїа ѡбит҃ѣл идеже ест хрáмь с҃тыхъ м҃ м҃нкъ иже въ савастїи. и҆ аще ли сѧ нѣкто покѹсит ѹзѧти его ѡт тамо или сѧ прикоснеть раздробити сребро. таковїи да бѫдет проклѣт зде и на ѡном свѣтѣ. в лто ‚змг. мца ноев к҃а (1).

Redacţiunea acesteĭ evangeliĭ este curatŭ *sêrbéscă*; a insista asupra eĭ n'are nicĭ unŭ interesŭ deosebitŭ pentru noĭ; ea sĕ găsesce în orĭ ce descriere a manuscriptelorŭ sêrbescĭ de maĭ târḑiŭ. Notămŭ că nasalele sĕ află numaĭ în epilogulŭ luĭ Petru, ceea-ce dovedesce că scriitoriĭ noştri nu eraŭ dedaţĭ cu ortografia sêrbéscă; ъ se află şi în textŭ pe lângă ь predominantŭ. Acésta a observat-o şi Dobrowsky în Institutiones, p. XXIV, unde dă câte-va exemple din

1) Cu bună-voinţa tatăluĭ şi cu ajutorulŭ fiuluĭ şi cu împlinirea sfîntuluĭ duhŭ. eŭ (robulŭ) stăpânuluĭ meŭ Isusŭ Cristosŭ Iω Petru vv. cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnulŭ Moldoveĭ, dorindu cu focŭ şi arḑêndŭ de iubirea celorŭ dumneḑeescĭ am poruncitŭ să se scrie acestŭ tetroevangelŭ şi l'amŭ legatŭ şi l'amŭ datŭ spre rugăciune mie în mănăstirea Xiropotam, unde este hramulŭ celorŭ 40 de sfinţĭ mucenicĭ de la Sevastia; şi dacă va încerca cine-va să-lŭ ia de acolo saŭ să rupă argintulŭ de pe elŭ, acelŭ să fie afurisitŭ aicĭ şi pe cea-laltă lume. In anulŭ 7043, luna Noembre 21 (=1534). Formă paleoslavă imposibilă este б(о)ж(ь)ств(ь)ныими любве în locŭ de ноіѫ любовьіѫ; de notatŭ проклѣт i. l. d. проклѧтъ.

acestŭ codex în comparaţie cu celŭ următorŭ de la Belgradŭ; aci sĕ vede că formelorŭ sêrbescĭ ale celuĭ d'întâiŭ le corespundŭ formele bulgărescĭ ale celuĭ de alŭ doilea. Totŭ dînsulŭ ne spune că Alterus s'a folositŭ de elŭ la ediţia nouluĭ testamentŭ în grecesce. Dobrowsky, p. XXIII, dă greşitŭ anulŭ 1535 i. l. d. 1534. Acestŭ codex maĭ e descrisŭ pe scurtŭ de Stroev sub n. 5. Dintr'însuiŭ a reprodusŭ Stassoff douĕ vignete micĭ, v. pl. 38 nn. 4. 5.; data şi la dînsulŭ e greşită: 1536. Unŭ facsimile cu o vignetă a reprodusŭ şi Sylvestre în Paléographie universelle, 1839, fasc. 2. Aceste vignete (şi în genere ornamentica) sémĕnă cu cele din Stassoff, pl. 35 nn. 1. 2 şi pl. 36. 1. 10: cele din pl. 35 sunt luate dintr'o evangelie de la 1535 scrisă totŭ sub Petru Rareşŭ şi dată mănăstireĭ Dubrăvăţŭ; ea sĕ află acum în biblioteca imperială din St. Petersburg (n. 22). — Textulŭ e în cernélă négră; unele părţĭ: iniţialele, titlurile, numele sfinţilorŭ, etc. cu cernélă roşie; pe filele 7 şi 8 (începutulŭ ev. Mateiŭ) sĕ află între cuvinte presărate puncte de aurŭ.

4. *Evangelia mitropolituluĭ Anania (cod. n. 1).*

Hârtie, formatŭ întocmaĭ ca la manuscrisulŭ precedentŭ; iniţialele sunt scrise aci şi cu roşu şi cu vînătŭ (o colóre ce vine maĭ desŭ în manuscrisele sêrbescĭ). Vignete sĕ află la fila 8-a. 100 a. 162 a. 263 a. de formă cuadrată şi în lanţurĭ întreţĕsute. Fila 352 b. are următorulŭ epilogŭ, scrisŭ probabilŭ de mâna mitropolituluĭ Anania şi interesantŭ prin forma sa documentală:

† Млcтїю б҃жїю да се зна ере покоупихь сїю б҃жтьвноую книгꙋ глаголи тетроеv҃лїе аз прѣѡ҆сщенїи митрополить, кир Ананїа вьсои земли оуггровлахїискои, за ,е҃ аспри, и приложихь вь новоую митрополїю вь настолним град тръговище, вь храмь вьзнесенїа г҃а б҃а и с҃па нашего і҆с х҃а. 'І еще и болше оукрасихь сребрѡм, ѡковах и златом позлатих и поставих вь црькьвꙋ идѣже е҃ м҃ти вьсѣмь црквамь. ꙗкоже да боуде вла҃дчтвоу ми вь вѣчное вьспоминанїе а инокѡм и поповом вь оуслажденїе и ползꙋ. и срьдчним ѡчима прос҃щенїе. и ктоже сѧ покоусити вьзети сїю книгꙋ ѿ с҃таа митрополїа где приложих самь влад-

чство ми за д̃шоу владчства ми, а тои чл̃къ еже оудрьзнеть таково дрьзновеніе навѣтом діавол'скым да боудет проклет и афоресань ѡ т̃ї и̃ ст̃ін ѡ̃ци иже вь никеи град и да имѣть оучистїе сь юудѡм и сь безоумиимь арїѡм и сь инѣми трьклетим иже реше на г̃а нашего і̃с х̃а вьзми вьзми расиии его крьвь на нас и на чадех наших вь вѣкы амин. и да боудет проклет и ѿт вл̃чтва ми и анадема (1). Dată nu sĕ află.

Fila 354 b. conţine o notiţă sêrbéscă din an. ‚зрнд' saŭ ‚ахна' (= 7159 = 1651), din care sĕ vede că cartea a aparţinutŭ uneĭ monache Maria, ce a dăruit'o apoĭ bisericeĭ sff. Archangelĭ din Belgradŭ pe vremea mitropolituluĭ Ilarion. Legătura de argintŭ a luĭ Anania (precum şi aceea a luĭ Petru Rareşŭ din mscrpt. antecedentŭ) aŭ dispărutŭ.

Ne avêndŭ la îndemână o istorie de încredere a mitropolieĭ din Tîrgovişte, nu potŭ constata de o cam dată cine a fostŭ acelŭ Anania; în totŭ casulŭ elŭ a fostŭ înainte de anulŭ 1651, de óre-ce nu încape nicĭ o îndoială că evangelia s'a scrisŭ întâiŭ la noĭ şi apoĭ a trecutŭ în Serbia. Redacţiunea este obicĭnuita bulgăréscă din secolulŭ 16—17; afară de acésta scrisórea este cea obicĭnuită în ţêrile nóstre, maĭ frumósă decât scrisórea contimporană din Serbia. Dobrowsky o numesce evangelia belgradiană; Stroev o descrie la pp. 40—43.

(1) Din mila luĭ D-ḑeŭ să sĕ scie că am cumpĕratŭ acéstă carte dumneḑeéscă numită tetroevangelŭ eŭ, prea sfinţitulŭ mitropolitŭ Kir Anania, alŭ întreg ĭ ţĕrĭ Ungrovlache, cu 5000 de aspri şi am pus-o în noua mitropolie în capitala nóstră Tîrgovişte, în hramulŭ înălţăreĭ domnuluĭ D-ḑeuluĭ şi mântuitoruluĭ nostru Isusŭ Cristosŭ; şi l'am înfrumseţatŭ maĭ multŭ, cu argintŭ l'am legatŭ şi cu aurŭ l'am auritŭ şi l'am pusŭ în biserica, care este mama tuturorŭ bisericilorŭ, ca să-mĭ fie vlădicieĭ mele de vecĭnică amintire, iar călugărilorŭ şi popilorŭ spre îndulcire şi folosŭ, iar ochilorŭ inimeĭ spre luminare. Şi cine sĕ va încerca să ia acéstă carte din sfânta mitropolie unde am pus'o însuşĭ vlădicia mea pentru sufletulŭ vlădicieĭ mele, acelŭ omŭ care va îndrăzni să facă o asemenea nelegiuire cu alŭ diavoluluĭ ajutorŭ, să fie procletŭ şi afurisitŭ de ceĭ 318 sfinţĭ părinţĭ din cetatea Nikea şi să aibă parte cu Iuda şi cu Arie nesocotitulŭ şi cu alţĭ «tricleţĭ», care aŭ strigatŭ asupra Domnuluĭ nostru Isusŭ Christosŭ: «ia-lŭ, ia-lŭ, răstigniţi-lŭ; sângele luĭ pentru noĭ şi copiiĭ noştri în vecĭ aminŭ»; şi să fie afurisitŭ şi de vlădicia mea şi anatema să fie. Cuvîntulŭ навѣтом l'am tradusŭ cu «ajutorŭ»; póte să insemne şi «ispită, seducere», căcĭ навѣтъ în plslv. are şi înţelesulŭ de ἐπιστασία şi de ἐπιβουλή.

Textulŭ evangelieĭ nepresentândŭ particularitățĭ deosebite de maioritatea manuscriptelorŭ din acea epocă, trecemŭ peste ele și facemŭ câte-va observațiĭ asupra epiloguluĭ mitropolituluĭ Anania; elŭ e interesantŭ prin amesteculŭ ce presentă între redacțiunea bulgară și serbă. Forme curatŭ sêrbescĭ sunt de pildă ере i. l. d. іеже; celŭ d'întâiŭ vine fórte desŭ în documentele cele maĭ vechĭ sêrbescĭ (sec. 12 și 13) v. Daničić, Rječnik iz Književnih starina srpskih, u Biogradu 1864. ad. v., unde sunt adunate o grămadă de date asupra acesteĭ forme interesante; aci ере nu este pronumele и-же, ci are înțelesŭ de ὅτι. Totŭ pe socotéla redacțiuneĭ sêrbescĭ trebue să punemŭ pe: книгꙋ, црькꙋ, боудеть, (ꙋ = ѫ din cele bulgare); новоую митрополїю, с҃ю i. l. d. новѫѭ митрополиѭ, сиѭ; вьзети, проклет, реше i. l. d. вьзѧти, проклѧтъ saŭ проклѣтъ și рѣшѧ din cele bulgărescĭ; cu atâtŭ maĭ multŭ că ѧ sĕ află în alte cuvinte la loculŭ sĕŭ: чѧдеѵ; înmuiarea luĭ ы în и tot sêrbéscă este: безꙋмннмь. Оучистїе i. l. d. оучастїе e greșală. O altă greșélă de gramatică, comisă sub influența limbeĭ saŭ gândireĭ româneseĭ, este construcția ѿ с҃таа митрополїа = din sfânta mitropolia; отъ cu nom. nu sĕ întrebuințéză în textele slave.

5. *Apostolulŭ Krimkovicĭ (cod. n. 6).*

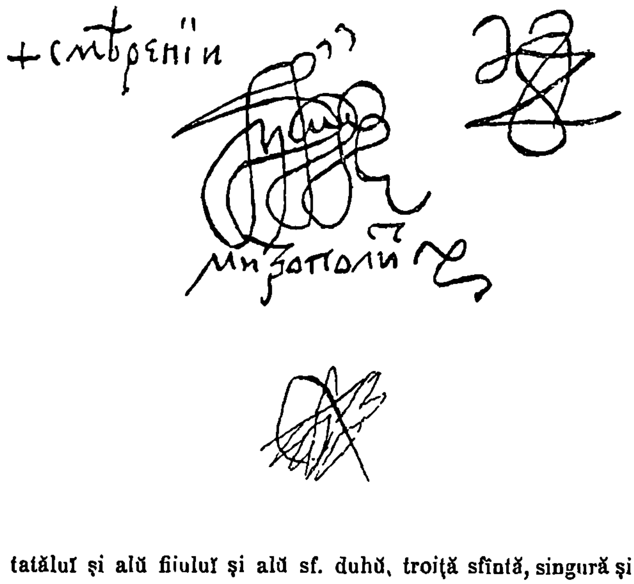
Pergamentŭ grosŭ și bine lucratŭ; înaltŭ 35.5 cm., latŭ 24 cm. Uncială mare în felulŭ evangelieĭ de la Stefanŭ M. Ca și în acésta, părțile ce nu sĕ țină de textulŭ evangelielorŭ, sunt scrise cu o uncială maĭ mică și maĭ rotundă. Inițialele și vignetele sunt în același stilŭ făcute, cu deosebirea că la Krimkovicĭ vină și vignete închise, maĭ alesŭ cele maĭ micĭ. Ca tóte manuscrisele rĕmase de la acest prelatŭ, sĕ distinge și alŭ nostru prin o mulțime de notițe și epiloguri; celŭ maĭ completŭ este pe fila 304 b.:

«Вь 'имѧ ѿц҃а и с҃на и с҃то д҃ха, трѡ҃це с҃таа єдиносѫщнаа и нераздѣлнаа. Се мы" рабы вадкы г҃а б҃а и сп҃са нашегѡ 'і҃ѵ" х҃а тр҃чьскы" (1) поклѡ҃ници. в҃ г" Анастасїе кримкѡвї҃ и митрѡполит мѡ҃-

(1) Stroev citesce aci грьчьскы. троичьсцин поклоннинци sĕ află și în život sfetoga Save, izdao Daničić, 1860. p. 74. Acesta e unŭ terminŭ stereotipŭ.

давскими земл҃и. и великиꙵ ктитѡ҃ лѹпѹ҃ стрѡи҃. и сн҃ъ егѡ иѡнашкѡ стрѡи҃. и иѡа҃ кримка и кр҃стина. и въси ктитѡ҃ ст҃гѡ мн҃стира нѡвосъзда҃на҃ ꙵглема др҃ами҃на. идеж есть храм съшествїе ст҃аго д҃ха. свѣдте҃ствѹем сим нашим записѡм, кѡгда слѹчи҃сѧ ст҃мѹ мн҃стирю нѣкаѧ нъжда, пѡ нашей съм҃рти. вь нѣкаѧ врѣмена. елма изберет б҃ъ быти г҃спдръ въ мѡ҃да҃ским земл҃и. кѡгда ктѡ покѹситсѧ ѿ гспдреи ктито҃, или болѣри҃ или ѿ рѡда н҃шегѡ поклонити ст҃ѣй гѡрѣ или ѥр҃слимѹ, или подвласть дати наша мн҃сти҃ или патрїа҃сѣ или митрополитѹ или измѣнити калѹге҃ мѡлдавскоꙵ землѧ. или поставити егѹме҃ ѿ чюждый мн҃сти҃. нж да имате ѡставити еж҃ ре҃ выше, ст҃аа мн҃сти҃ въ въсем оумі҃нѡ и непоколѣбим҃, въ вѣкы. аще ж҃ ктѡ разѡрит наша писанїа и оу҃стрѡенїе тъда бѫдет проклѧ҃ и триклѧ҃ анадема маранада. ѿ г҃а б҃а и ѿ въсѣх ст҃ых҃ амин. въ дни бл҃гочьстиваго г҃пна Іѡ Кѡста҃ти҃ могила воевѡда с҃нь іѡ҃ еремїиꙵ могила воевѡд. в л҃тѡ ҂зрн҃і м҃ца мартъ ѕ҃і днъ (1).

După acestea iscălitura mitropolituluĭ :

(1) In numele tatăluĭ şi alŭ fiiuluĭ şi alŭ sf. duhŭ, troiţă sfîntă, singură şi nedespărţită. Noĭ robiĭ Domnuluĭ nostru Isusŭ Christosŭ, Domnulŭ D-ḑeulŭ şi mântuitorulŭ nostru, închinătoriĭ sf. troiţe : Kir Anastasie Krimkovicĭ şi mitropolitulŭ ţěreĭ Moldoveĭ, marele ctitorŭ Lupulŭ Stroicĭ şi fiiulŭ sěŭ Ionaşcu Stroicĭ, Ioanŭ Crimca şi Cîrstina şi toţĭ ctitoriĭ sfinteĭ mănăstirĭ de noŭ zidite numită Dragomirna, unde este hramulŭ pogorîreĭ sf. duhŭ, mărturisimŭ cu acéstă scrisóre a nóstră, că dacă sě va întîmpla după mórtea nóstră în óre-carĭ timpurĭ vre-o nevoie

Totŭ de mâna luĭ Crimcovicĭ e scrisŭ şi epilogulŭ dela fol. 301 b. cu cernélă négră şi galbenă; jurŭ împrejurŭ o încadratură frumósă în aurŭ, încărcată cu florĭ în roşu, verde şi vînătŭ. Acestŭ epilogŭ îlŭ repetă şi pe primele foĭ, 5 a.—11 a. în josulŭ lorŭ, cu litere maĭ micĭ; aceste două din urmă cu data 15 Martie, cu o ḑi decĭ înainte de celă-laltŭ. Cât de multŭ îĭ plăcea acestuĭ mitropolitŭ să scrie şi să desemneze în manuscrisele sale! Il dămŭ şi pe acesta întregŭ:

«Сїи с҃тыи пра̃ѯе́ѡ сътвори и ѡкова и позлати съ живописанїем смѣренїи архїеп҃скпь кѵ҃рь Анастасїе Кримкович҇ и҆ митрѡполит мо̑ла̑скими земла̑и. къ памѧт себѣ и родителем его Іѡаннь Кримка и Кр҃стина. и даде и къ нѡво-създаннаго свѡего монастире, нарицаемаго Драгомирна, идеже ес҃ храмъ сшествїе с҃тго дх҃а. и аще кто хѡщет възѧти или ѹкрасти или продати ѿ с҃тгѡ мѡнастирѣ, тъ да бѫдет проклѧт и тръклѧт анаѳема маранаѳа ѿ г҃а б҃а и ѿ прчс҃тыѧ его м҃трь и ѿ вьсѣх с҃тых, и да имает съперник сам ѡ҃цъ и с҃нь и ст҃ы дх҃ь. на страшнѣм его сѫдищїе, амин. къ дни б҃агочьтиваго гс҃дна Іѡ҃ Кѡстантин Могила вѡевѡда с҃нь Іѡ҃ Еремїи Могила воевѡды гс҃дры земла̑и мѡ̑лдаскыми. в л҃тѡ ҂зрі҃ м҃сца марть еі д҃нь (1).

Pe filele 116.—156. sĕ află o notiţă interesantă pentru istoria codiceluĭ şi pentru timpulŭ la care sĕ rapórtă ea:

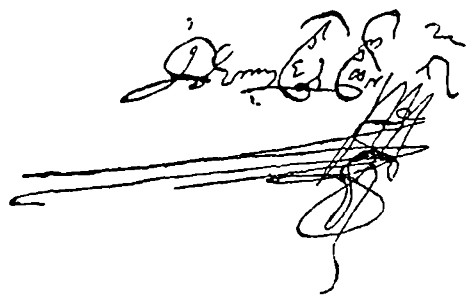
«В лѣтѡ ҂зрѯа҃ мца авгѹст ї дни кѡгда плениа Тимѹш Хмилницки=, хетман кѡнска запѡрозкагѡ светаа монастир Драгѡмирна и ѡпѹстошиа и ѡвекаа егѡ и въѧза, тѡгда ѡт тѡгѡ светагѡ монастирѧ, и

sf mănăstirĭ, pe orĭ-cine va alege D ḑeŭ să fie stăpânitorulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, dacă s'ar atinge careva dintre domnĭ, ctitorĭ, boerĭ saŭ din neamulŭ nostru să închine sf. Munte saŭ Ierusalimuluĭ, saŭ să dea sub stăpânire mănăstirea nóstră patriarchieĭ saŭ mitropolituluĭ, saŭ să schimbe pe călugăriĭ ţĕriĭ Moldoveĭ, saŭ să pue egumenŭ din o mănăstire străină, să aveţĭ a lăsa cum am spusŭ maĭ susŭ pe sf. mănăstire în tóte în pace şi neturburată în vecĭ. Iar celŭ ce va strica scrisórea nóstră şi alcătuirea nóstră, acela să fie procletŭ şi tricletŭ, anatema maranata, de Domnulŭ D ḑeŭ şi de toţĭ sfinţiĭ aminŭ. In ḑilele fericituluĭ domnŭ Iѡ Constantinŭ Mogilă Vv. fiiulŭ luĭ Iѡ Eremia Mogilă vv. în anulŭ 7118 luna luĭ Martie 16 zile (=1610)».

(1) Acestŭ sf. praxiu l'a făcutŭ şi l'a legatŭ şi l'a aurilŭ cu ilustraţiĭ smeritulŭ archiepiscopŭ kir Anastasie Crimcovicĭ şi mitropolitŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, spre pomenirea sa şi a părinţilorŭ sĕĭ Ioanŭ Crimca şi Cîrstina şi-lŭ dĕdu în decurênd zidita mănăstire a sa Dragomirna, cu hramulŭ pogorîreĭ sf. duhŭ, şi dacă cine-va îlŭ va fura saŭ vinde din sf. mănăstire» (urmézā afurisania întocmaĭ ca în celă-laltŭ epilogŭ).

сьи с҃ты параѯиѹ и пѡ тѡм вьстал сѧ пан тѡма катакѹзѹнѡ велики дворник вишнеи землн и кнегинѧ егѡ анна и искѹпила сьи с҃тїи параѯиѹ ѡт вѡиска и паки дал егѡ вьспет въ светїи монастир драгомирна. идеже бе пьрвое, какѡ да емѹ будет памет и родителем егѡ и кнегини егѡ и чедем егѡ (1).

Urmează iscălitura mareluĭ vornicŭ Cantacuzin, care arŭ fi fostŭ imposibilŭ de descifratŭ, dacă nu arŭ fi evidentŭ că celŭ ce a iscălitŭ a scrisŭ elŭ însușĭ și notița de deasupra :

Manuscrisulŭ acesta e plinŭ de ilustrațiunĭ, făcute tóte de mâna mitropolituluĭ Anastasie Crimcovicĭ, cum însușĭ ne spune în epilogulŭ de pe fila 301 b. Citămŭ pe cele maĭ însemnate: fol. 1 a. vignetă închisă mică, fil. 3 a. sff. Ioachim și Ana; 3. b. vignetă mică; 4 a. Isus Cristos în mijloculŭ evangeliștilorŭ și apostolilorŭ, 16 persóne afară de Isus; ilustrația acésta e alegorică: represintă unŭ arbore în vîrfulŭ căruia sĕ află Isus, iar pe ramurile luĭ staŭ ucenicii sĕĭ ; 4 b. apostolulŭ Luca scriindŭ evangelia; 5 a. vignetă mare, josŭ deschisă; 74 a. prorociĭ Moise și Aron; 74 b. vignetă; 75 a. Isus și Saara; 75 b. apost. Iacob; 76 a. vignetă mare deschisă; 83 a. St. Gheorghe și sf. *Ioanŭ Novi* cu câte unŭ шестокрилат deasupra capetelorŭ lorŭ; 84 a. apost. Petru; 84 b. vignetă

(1) In anulŭ 7161 luna Augustŭ 10 ḑile (=1653) când aŭ jefuitŭ *Timușŭ Chmelnițchi*, hatmanulŭ óstei zaporogiene, sf. mănăstire Dragomirna și aŭ pustiit'o și a bătut'o, luâ atuncĭ din acea sf. mănăstire și acestŭ sf. praxiŭ, și după aceea sĕ ridică panulŭ Toma Cantacozino, marele vornicŭ alŭ țĕreĭ de susŭ și dómna luĭ Ana și rĕscumpărară acestŭ sf. praxiŭ de la óste și din noŭ îlŭ dădură îndărătŭ în sf. mănăstire Dragomirna, unde era maĭ înainte ca să-ĭ fie de pomenire luĭ și părinților sĕĭ și dómneĭ sale și copiilorŭ sĕĭ.

mare închisă; 92 b. ap. Petru; 93 a. vignetă; 99 b. ap. Ioanŭ; 100 a. vignetă mare închisă; 110 b. Iuda; 115 a. două coruri, unulŭ de apostolĭ, altulŭ de prorocĭ; 115 b. ap. Pavel; 143 a. Maica Domnuluĭ cu fiulŭ șeḑêndŭ pe unŭ tronŭ, Ilie. Enoch și Ioanŭ li sĕ închină; 143 b. ap. Pavelŭ vorbindŭ într'o adunare, idd. 172 b.; 172 a. Mihailŭ călare omóră unŭ dracŭ cu cóḑă; 192 a. David și Solomon, iar în mijloculŭ și deasupra lorŭ sf. Pavelŭ; 241 a. înălțarea luĭ Isus la cerŭ; 270 a. bunavestire; 292 b. răstignirea luĭ Isus. Cele-lalte maĭ neînsemnate sĕ află la Voskressenskij, p. 34-35. In sfîrșitŭ mitropolitulŭ n'a uitatŭ a sĕ desemna și pe sine însușĭ la fila 85 a. în ornatulŭ sĕŭ, rugându-sĕ în genuchĭ în fața mănăstireĭ Dragomirna, din care sĕ vede unŭ părete.

Tóte aceste ilustrațiunĭ nu sunt invențiĭ d'ale luĭ Anastasie Crimcovicĭ; ele sunt miniaturĭ și ornamente tipice, așa cum se desvoltaseră până la dênsulŭ în arta bizantină și slavonă. Cu tóte că elementulŭ tradiționalŭ predomină într'ênsele, nouĕ ni sĕ pare că Anastasie Crimcovicĭ a întrodusŭ și unŭ elementŭ personalŭ cu multŭ maĭ bogatŭ decât facŭ de obiceĭŭ copiatoriĭ de manuscripte. Acéstă impresie generală amŭ puté-o dovedi dacă amŭ urmări unele din ilustrațiile luĭ în decursulŭ desvoltăriĭ de maĭ tárḑiŭ a arteĭ bizantino-slavone; acésta însă n'o putemŭ face aci. Ne mulțămimŭ de o cam dată cu enunțarea acesteĭ impresiĭ generale. Câtŭ privesce execuțiunea ilustrațiilorŭ, acésta este rudimentară și fără multŭ gustŭ. Că ele arŭ avé o mare însemnătate pentru istoria iconografieĭ slave, cum crede Voskressenskij, p. 33 (имѣютъ очень вляжное значеніе для исторіи славянскаго иконописанія), ni sĕ pare a fi exageratŭ.

Limba și ortografia acestuĭ codex sunt cele obicĭnuite în sec. 16-17 la noĭ; ceva deosebitŭ nu presintă. Unele exemple dă Voskressenskij în descrierea sa; acestea se găsescŭ în tóte manuscriptele din acea epocă. O comparație a redacțiuneĭ cu ediția tipărită la Ostrog ne dă Dobrowsky în Institutiones p. XXV—XXVI: ele sĕ deosebescŭ fórte puținŭ una de alta. Noĭ vomŭ face câte-va

observaţiunĭ asupra limbeĭ epilogurilorŭ şi notiţelorŭ: acestea, fiindŭ scrise fără unŭ modelŭ, ne daŭ o idee de cunoscinţele şi modulŭ în care scriaŭ limba slavonă ómeniĭ noştri învĕţaţĭ din sec. 17-lea.

In locŭ de mediobulg. ѧ vine aci desŭ є: троицє=троицѧ (gen. sing.) la Crimcovicĭ, la marele vornicŭ: свєтаа, кнєгинѧ, памєт, чєдєм i. l. d. свѧтаа etc. ы trece în и maĭ desŭ: вишнєи, паки, вєлики, могила i. l. d. вьішнєи etc. молдавскими şi молдавскыми vinŭ una lângă alta. ѣ trece în є la vorniculŭ Cantacuzin: плєнил, вє i. l. d. плѣнил, вѣ. Unŭ singurŭ casŭ de vocală obscură înainte de р: пьрвоє i. l. d. obicĭnuitulŭ прьвоє, пєрвоє nu sĕ află; параꙁнѹ i. l. d. праꙁнѹ póte să fie efectulŭ unuĭ defectŭ naturalŭ de vorbire a luĭ Cantacuzinŭ, căcĭ la Crimcovicĭ sĕ află праꙁєѡ; ceĭ gângavĭ zicŭ параꙁєѡ. Cu multŭ maĭ interesante sunt însă greşelile de gramatică, în specialŭ sintaxa. Aci sĕ vede că limba română a avutŭ o mare influenţă asupra construcţiel slavone; în acésta găsimŭ greşelile cele maĭ elementare, care fórte rarŭ sĕ întâlnescŭ în textele din timpulŭ luĭ Stefanŭ M. saŭ în documentele din acelŭ timpŭ. Maĭ alesŭ concordarea e greşită şi regimulŭ. Exemple: под власть дати наша монастир: монастырь în plslv. e masculinŭ, la Crimcovicĭ e femininŭ sub influenţa româneseuluĭ «mănăstirea nóstră»; o a doua greşală în aceiaşĭ construcţie este că în locŭ de acc. sĕ pune simplu nomin., deórece în limba nóstră acc. nu sĕ deosebesce de nom. Totŭ aşa e acc. свєтаа монастир. ѾЃ чюждый монастир = din mănăstire străină; după отъ arŭ fi trebuitŭ să urmeze gen. чоуждаго монастыры. In altŭ locŭ avem genet. монастирє, forma curatŭ românéscă, şi unŭ casŭ cu totulŭ isolatŭ, o reminiscenţă a vechilorŭ texte, монастирѣ. Forma cu totulŭ greşită молдавскими зємли (în locŭ de obicĭnuitulŭ молдавскои з.) vine de maĭ multe orĭ; de câte-va orĭ ca gen. saŭ dat., odată ca loc. cu въ. Aci instrum. plur. e pusŭ pe lângă loc. sing. saŭ dat. sing. матєрь la gen. i. l. d. —и saŭ —є; сѫдищє la loc. i. l. d. —и; gen. съшєствїє i. l. d. —ы saŭ —иы în храмъ сьшєствїє, sunt greşelĭ elementare de declinaţie,

ce dovedescŭ că mitropolitulŭ Crimcovicĭ avea o idee confusă de sufixele slavone. нашь are acc. наша i. l. d. наше la neutr. (наша писанїа) нашь la masc. (наша монастир): aci se pare că sub influenţa limbeĭ şi române Crimcovicĭ a luatŭ pe наша писанїа de unŭ nom. fem. = pisani*a* nóstr*ă* în locŭ de unŭ acc. neutr.; totŭ aşa s'a întâmplatŭ şi cu alŭ doilea exemplu.

Exemple de concordare greşită vinŭ maĭ alesŭ în titlurile domnilorŭ, unde adject. nu sĕ concórdă cu numele propriĭ saŭ vice-versa: с҃нь еремїи могила воевод = fiulŭ luĭ Ieremia Mogilă vv. i. l. d. с҃нь еремиѩ могилы воеводы; într'unŭ locŭ sĕ află с҃нь еремїи могила воеводы; totŭ aşa după gen. троице urméză nom. стаа ş. c. Cât despre fineţele sintaxeĭ slavone, ca d. e. instrum. predicativŭ, ele disparŭ înaintea sintaxeĭ române. Ast felŭ avemŭ быти господаръ = să fie domnŭ, î. l. d. в. господаремь după verb. изберет = va alege.

Se vede că suntemŭ în timpulŭ, când mintea românéscă nu maĭ putea suporta greutatea apĕsătóre a formelorŭ slavone; ea sĕ desbracă de ele încetŭ cu încetulŭ, până ce în fine le asvîrle pentru tot-deauna. Acestŭ procesŭ de desbrăcare a începutŭ din primele timpurĭ ale existenţiĭ nóstre ca statŭ; în timpulŭ, căruia aparţinŭ monumentele literare de care ne ocupămŭ aci, elŭ s'a şi împlinitŭ.

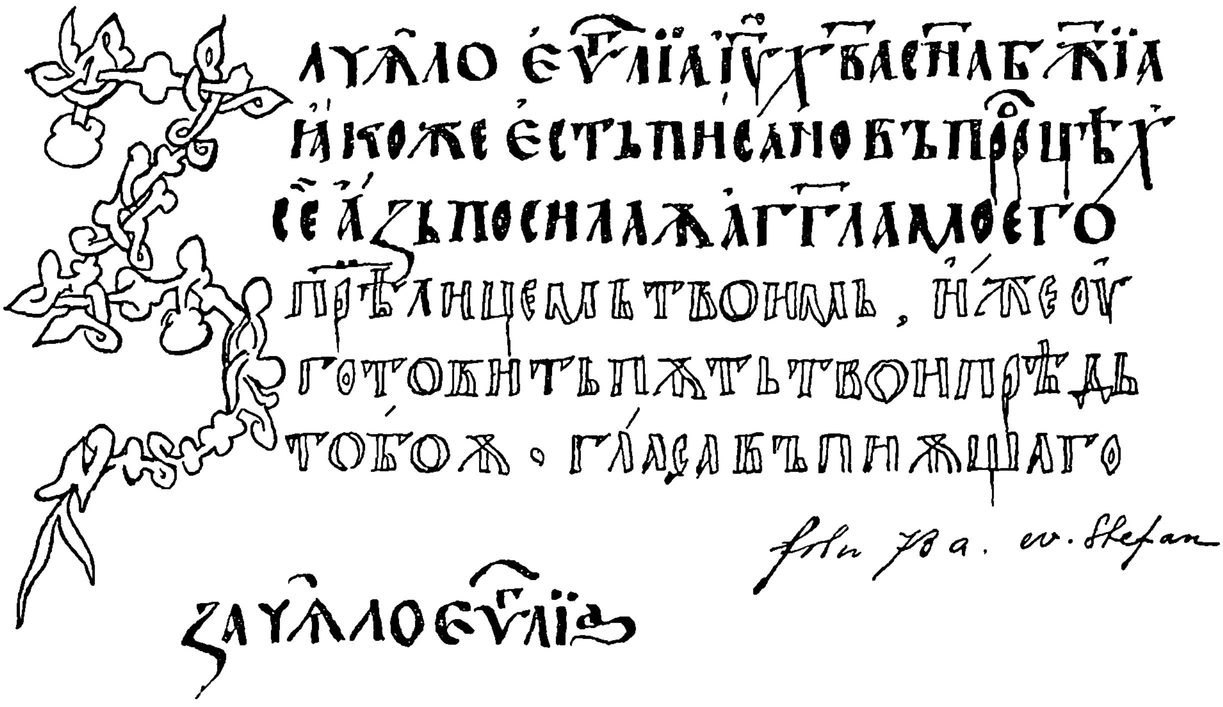
6. *Varlaam şi Iosafat (cod. n. 73).*

Codex în 4⁰ micŭ, scrisŭ pe hârtie cu cursiva modernă. Elŭ conţine viaţa luĭ Iosafat tradusă de boerulŭ Boţulescu din limba italiană în cea română. Titlulŭ completŭ e următorulŭ:

Viaţa sfîntuluĭ Iosafat, pe carele Varlaam l'aŭ întorsŭ la credinţa creştinéscă, tălmăcită din limba italiană în românéscă de Vladulŭ Boţulesculŭ de Mălălăescĭ, logofătulŭ, aflându-se la închisóre în castelulŭ de la Milanŭ în Italia. La anulŭ de la Cristos ҂аѱ҃д҃.

Intregŭ manuscriptulŭ are 62 file. Limba e frumósă şi corectă; icĭ colea câte-unŭ italienismŭ, acestea însă foarte rare.

Cine a fostŭ acestŭ logofătŭ Boţulescu şi cum a ajunsŭ elŭ în închisórea din Milanŭ, n'amŭ pututŭ să aflu până acuma. Anulŭ traducereĭ e fără îndoială 1764, căcĭ în data raportată maĭ susŭ г este evidentŭ o greşală în locŭ de ѱ·=700.

Facsimile din Evangelia dela Stefanŭ celŭ Mare (pag. 512).

ÎNDREPTĂRĬ ŞĬ ADAŬSE

Din neputinţa în care s'a aflatŭ autorulŭ acestuĭ memoriu de a face tóte corecturile necesare şi de a supraveghia immediatŭ pe cele făcute, s'aŭ strecuratŭ într'însulŭ maĭ multe greşelĭ regretabile. Trecêndŭ peste cele inherente faptuluĭ că textele slave s'aŭ tipăritŭ cu alfabetulŭ cirilicŭ românŭ şi peste cele ce se potŭ uşorŭ recunósce din textŭ, notămŭ pe cele maĭ principale şi adăugămŭ câte-va explicărĭ la nişte pasaje nu destulŭ de lămurite. Numĕrulŭ dintâiŭ însémnă pagina, alŭ doilea şirulŭ.

4, 28 ета : эта ; 6, 7 подосанїю : по досанїю ; 7, 14 нмати : нмѣти ; 7, 30 după *presente* adaugă *şi preterite* ; 9, 19 въсѣ : въса, вьса : вьсѣ 9, 33 пищтѧ : пищѧ ; 10, 2 comparativulŭ : adjectivulŭ ; 11, 28 ѡпоустиа жтъ земле, Фарисее aŭ acelaşĭ semnŭ : ˆ saŭ ˇ ; 16, 31 după *locativ.* adaugă *maĭ obicĭnuitŭ* ; 25, 26 вляжное : важное ; 27, 3 *şi* dela finea şiruluĭ trebue trecutŭ la finea şiruluĭ precedentŭ ; 28, şirulŭ din urmă 512 : 5—12,

Formele dela p. 9 Іордан̇ѣ gen. Іωрдани loc. şi въса nom. sing sunt luate ca neexacte întru cât cele dintâiŭ sunt neobicĭnuite în textele paleoslovenice (Іорданъ fiindŭ o trupină în *o*) ér forma въса saŭ вьса i. l. d. вьсѣ ca nom. sing. vine fórte rarŭ şi e maĭ puţinŭ corectă decât acésta din urmă. La p. 16 s'aŭ trecutŭ din nebăgare de sémă formele домѹ loc. şi acc. între cele necorecte în locŭ să se trécă între cele archaice. Aceste forme vinŭ rarŭ în textulŭ nostru, ca în tote textele de redacţiune ruséscă saŭ sub influenţa acesteĭ redacţiĭ.

Forma доушѧ 16, 13 şi 27 s'a admisŭ pentru acc. i. l. d. доушѫ în urma confundăriĭ aşa de dese a luĭ ѧ cu ѫ.